

**การขุดค้นทางโบราณคดีบริเวณพื้นที่สถานีรถไฟธนบุรี (เดิม) :
พื้นที่ใช้งานเดิมของคนธนบุรี¹**

**The Archaeological Excavation at the Former Thonburi Train
Station Area : The Former Floor of Thonburi People**

**กรรณิการ์ สุธีรัตนาภิรมย์²
Kannika Suteerattanapirom**

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยทางโบราณคดีบริเวณพื้นที่สถานีรถไฟธนบุรี (เดิม) ได้ดำเนินงานในปี พ.ศ. 2551 และ ปี พ.ศ. 2554 ในระหว่างการเก็บกู้ สืบหาและขุดค้นทางโบราณคดีได้พบร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญหลายประการที่ไม่เคยมีการค้นพบมาก่อน ประเด็นสำคัญในการศึกษาค้นครั้งนี้ คือ การศึกษาเรื่องพื้นที่ใช้งานของคนในอดีตที่เคยใช้พื้นที่ดังกล่าวที่ยังไม่เคยมีการศึกษา และไม่ปรากฏเอกสารทางประวัติศาสตร์ใดที่กล่าวถึงมาก่อน บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงการใช้ร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดีที่ได้จากการขุดค้นทางโบราณคดีและการวิเคราะห์ปริมาณโบราณวัตถุบริเวณพื้นที่สถานีรถไฟธนบุรี (เดิม) ในการหาพื้นที่ใช้งานเดิมของมนุษย์ที่เคยอาศัยอยู่ในพื้นที่ธนบุรีในบริเวณทางตอนเหนือด้านที่ติดกับคลองบางกอกน้อยของเมืองธนบุรี จากวิเคราะห์ข้อมูลหลักฐานที่ได้จากการขุดค้นทางโบราณคดีพื้นที่สถานีรถไฟธนบุรี (เดิม) พบว่า พื้นที่ใช้งานเดิมของคนธนบุรีอยู่ระดับความลึก 100-120 เซนติเมตร ด้วยพบร่องรอยของสิ่งก่อสร้างประเภทพื้นทางเดินและอาคารเครื่องไม้ และการศึกษาวิเคราะห์โบราณวัตถุที่พบ

คำสำคัญ: 1. โบราณคดีธนบุรี. 2. โบราณคดีสถานีรถไฟธนบุรี. 3. ธนบุรี.
4. ประวัติศาสตร์ธนบุรี.

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต เรื่อง “กรุงธนบุรี ในสมัยอยุธยา ถึงต้นรัตนโกสินทร์” สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับทุนสนับสนุนจากโครงการปริญญาเอกกาญจนาภิเษก (คปก.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

² อาจารย์และนักศึกษารัชมงคลบัณฑิต สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

Abstract

The archaeological study in the former Thonburi train station area was conducted in 2008 and 2011. During the archaeological survey and excavation, many important pieces of archaeological evidences were found. The important point is that the area used by people in Thonburi has never been studied before and there was no discussion on this topic in any historical records. The objectives of this research is to present new pieces of archaeological evidences based on the technical method of the archaeological excavation and to investigate the area used by people in the northern part of Thonburi near Bangkok Noi canal. The archaeological evidence demonstrates that the areas used by people in this area is lower than the current ground surface at 100-120 cm. This is supported by ruins of footpath and wooden houses found in this area as well as an analysis of antiquities.

Keywords: 1. Thonburi Archaeology. 2. Thonburi train station. 3. Thonburi.
4. Thonburi history.

บทนำ

การวิเคราะห์หาระดับพื้นใช้งานดั้งเดิมของมนุษย์ในอดีตในทางโบราณคดีนั้น นักโบราณคดีใช้เทคนิควิธีการ ดังต่อไปนี้ คือ

1.) การสังเกตการเปลี่ยนแปลงของดินในระหว่างการขุดค้นทางโบราณคดี โดยการเปลี่ยนแปลงของดินนั้นอาจมีสีที่เข้มขึ้นหรือจางลง หรือลักษณะของเนื้อดินที่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องมาจากความชื้น อุณหภูมิ หรือส่วนผสมของอนุภาคดินที่มาประกอบกันเป็นเนื้อดินนั้นมีส่วนผสมที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้มวล ขนาดและความหนาแน่นของอนุภาคดินมีการเปลี่ยนแปลงจะมีผลทำให้สัมผัสของเนื้อดินระหว่างการขุดค้นมีการเปลี่ยนแปลงไปจนสัมผัสได้

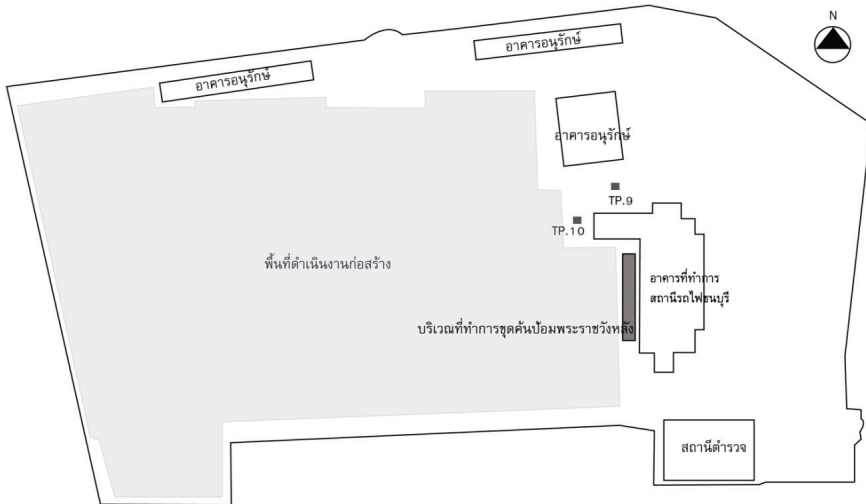
2.) โบราณวัตถุที่พบระหว่างการขุดค้นทางโบราณคดีมีการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงของโบราณวัตถุในที่นี้ หมายถึง ปริมาณของโบราณวัตถุเพิ่มมากขึ้นผิดปกติ ขนาดของโบราณวัตถุมีขนาดเล็กหรือใหญ่ขึ้น หรือชนิดและความหนาแน่นของโบราณวัตถุเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด ก็อาจทำให้สันนิษฐานถึงกิจกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม และลักษณะของกิจกรรมที่อาจเกิดขึ้นในระดับชั้นดินนั้นๆ ได้

ดังนั้น นักโบราณคดีจึงสามารถทำการวิเคราะห์หาพื้นใช้งานดั้งเดิมของมนุษย์ที่เคยทำกิจกรรมอยู่ ณ บริเวณนั้น จากการสังเกตในระหว่างการขุดค้นทางโบราณคดี และใช้วิธีการวิเคราะห์โบราณวัตถุอย่างละเอียดภายหลังการขุดค้นเสร็จสิ้น เพื่อตรวจสอบลักษณะการใช้งานของพื้นในอดีต กิจกรรมต่างๆ ที่เคยเกิดขึ้น รวมไปถึงถึงระดับพื้นใช้งานดั้งเดิมในกิจกรรมนั้นๆ ได้

การศึกษาทางโบราณคดีบริเวณพื้นที่สถานีรถไฟธนบุรี (เดิม)

เนื่องด้วยสถานีรถไฟธนบุรีได้มอบพื้นที่บริเวณสถานีรถไฟธนบุรีให้คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดลใช้ประโยชน์ทางการแพทย์ต่อไป ในการนี้ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาลได้ดำเนินการปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้สอยใหม่ โดยสร้างอาคารทางการแพทย์หลังใหม่และปรับภูมิทัศน์ให้สอดคล้องกับพื้นที่ใช้สอยในอนาคต ในระหว่างการขุดดินเพื่อเตรียมการสร้างฐานรากอาคารใหม่ในปีพ.ศ. 2551 ได้พบโบราณวัตถุเป็นจำนวนมาก จึงได้จัดทำโครงการศึกษาวิจัยทางโบราณคดี บริเวณพื้นที่สถานีรถไฟธนบุรี (เดิม) เพื่อศึกษาวิจัยทางโบราณคดีบริเวณพื้นที่ดังกล่าว ในการศึกษาทางโบราณคดีในพื้นที่สถานีรถไฟธนบุรี (เดิม) ได้ดำเนินการดังต่อไปนี้ คือ เก็บกู้และสำรวจหลักฐานทางโบราณคดีระหว่างการเตรียมการก่อสร้างอาคาร รวมไปถึงขุดค้นทางโบราณคดีจำนวน 6 หลุม (TP. 5-10) และขุดค้นทางโบราณคดีป้อมพระราชวังหลังที่ตั้งอยู่บริเวณด้านหลังอาคารที่ทำการสถานีรถไฟธนบุรี

จากการดำเนินงานทางโบราณคดีได้พบร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดีที่สามารถนำมาวิเคราะห์หาพื้นที่ใช้งานดั้งเดิมของมนุษย์ที่เคยใช้พื้นที่นี้ในอดีตได้จากร่องรอยหลักฐานที่พบในการขุดค้นทางโบราณคดีป้อมพระราชวังหลัง และในหลุมขุดค้นที่ 9 และ 10 (TP. 9-10) ดังนี้ (กรณีการ สุธีรัตนภิรมย์ 2551ก, 2551ข) (แผนผังที่ 1)

แผนผังที่ 1. ผังบริเวณสถานีรถไฟธนบุรี แสดงหลุมขุดค้นที่พบร่องรอยหลักฐานแสดงระดับพื้นใช้งานเดิม

การขุดค้นทางโบราณคดีป้อมพระราชวังหลัง

ป้อมพระราชวังหลังกับข้อสันนิษฐานทางประวัติศาสตร์

หลักฐานทางเอกสารประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงป้อมพระราชวังหลังมีดังนี้

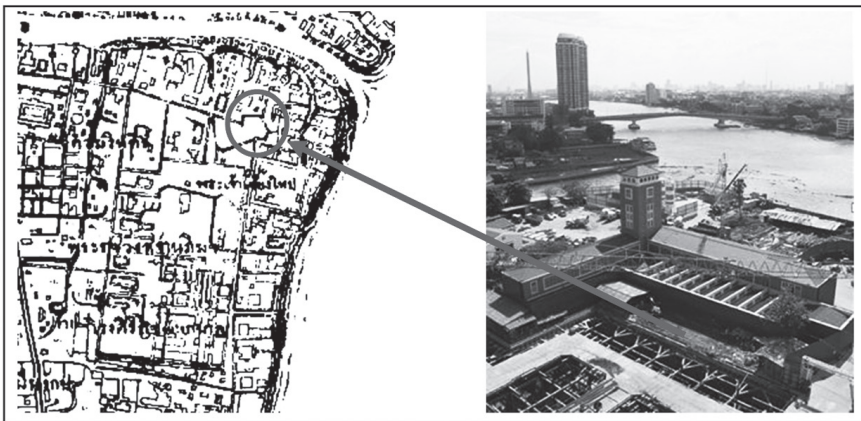
1.) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงนิพนธ์ถึงพระราชวังหลังไว้ว่า “พระราชวังหลังสร้างที่ตำบลสวนลั่นจี่ (คือ ตรงที่ตั้งโรงศิริราชพยาบาลบัดนี้) ตั้งแต่กรมพระราชวังหลังดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์ ด้วยที่ตรงนั้นมีป้อมปราการเป็นมุมเมืองมาแต่ครั้งธนบุรี จึงเป็นที่สำคัญสำหรับป้องกันพระนครทางฝั่งตะวันตก มาสถาปนาเป็นพระราชวังหลังต่อขึ้นหลัง” (ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2513 : 11) จากหลักฐานดังกล่าว ทำให้สันนิษฐานได้ว่า ป้อมพระราชวังหลังเคยเป็นป้อมมุมเมืองทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองธนบุรีมาแต่ครั้งธนบุรี และต่อมาถูกปรับมา

เป็นป้อมหัวมุมด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของพระราชวังหลังในสมัยรัชกาลที่ 1

2.) แผนที่กรุงเทพฯ พ.ศ. 2439 ได้แสดงลักษณะพื้นที่ของพระราชวังหลัง โดยพระราชวังหลังมีกำแพงล้อมรอบมีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า บริเวณหัวมุมกำแพงด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือมีลักษณะเป็นรูปหัวแหวนอันแสดงถึงป้อมบริเวณมุมกำแพงทิศตะวันออกเฉียงเหนือของพระราชวังหลัง

3.) เอกสารเรื่องหอดจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวงนครบาล. ร.5 น18 .1ข./125 (มร.5น/217) “เรื่อง ส่วนนี้ขยายที่ตำบลหน้าป้อมพระราชวังหลัง ถวายหลวงตามพระราชประสงค์” (7-25 พ.ย.120) เนื่องด้วยในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการเวนคืนที่ดินบริเวณนี้เพื่อสร้างสถานีรถไฟธนบุรี ในเอกสารการเวนคืนที่ดินแสดงชื่อเรียกตำบลนี้ในอดีตว่า “ตำบลหน้าป้อมพระราชวังหลัง”

จากหลักฐานทางเอกสารยืนยันได้ว่าบริเวณดังกล่าวเคยมีป้อมพระราชวังหลังอยู่จริง และเมื่อนำแผนที่ปัจจุบันและแผนที่โบราณในปี พ.ศ. 2439 มาศึกษาเปรียบเทียบ ทำให้ทราบถึงตำแหน่งที่ตั้งและแผนผังของป้อมพระราชวังหลัง อย่างไรก็ตามยังไม่มีหลักฐานทางเอกสารประวัติศาสตร์ใดที่อธิบายถึงพื้นที่ก่อนหน้ามีป้อมพระราชวังหลังว่าเป็นอย่างไร (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1. แผนที่กรุงเทพฯ พ.ศ. 2439 แสดงพื้นที่บริเวณสถานีรถไฟธนบุรีก่อนการสร้างสถานีรถไฟปรากฏพระราชวังหลัง มีป้อมปราการที่มุมกำแพงด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ (ซ้าย) และพื้นที่ด้านหลังอาคารที่ทำการสถานีรถไฟธนบุรีที่ขุดพบฐานบางส่วนของป้อมพระราชวังหลัง (ขวา) ที่มา : กองบัญชาการทหารสูงสุด 2543 (ภาพซ้าย)

ป้อมพระราชวังหลังกับการขุดค้นทางโบราณคดี

บริเวณที่ทำการขุดค้นทางโบราณคดีป้อมพระราชวังหลังตั้งอยู่บริเวณด้านหลังอาคารที่ทำการสถานีรถไฟธนบุรี โดยได้ขุดค้นพบป้อมพระราชวังหลังครั้งแรกในปี พ.ศ. 2551 และทำการขุดค้นเพื่อศึกษาโดยละเอียดอีกครั้งในปี พ.ศ. 2554 ป้อมพระราชวังหลังที่ขุดพบมีลักษณะสำคัญ 2 ประการ คือ (ภาพที่ 2)

ภาพที่ 2. ฐานบางส่วนของป้อมพระราชวังหลังที่ขุดพบบริเวณด้านหลังของอาคารที่ทำการสถานีรถไฟธนบุรี มุมมองจากทางด้านเหนือ (ซ้าย) และทิศใต้ (ขวา)

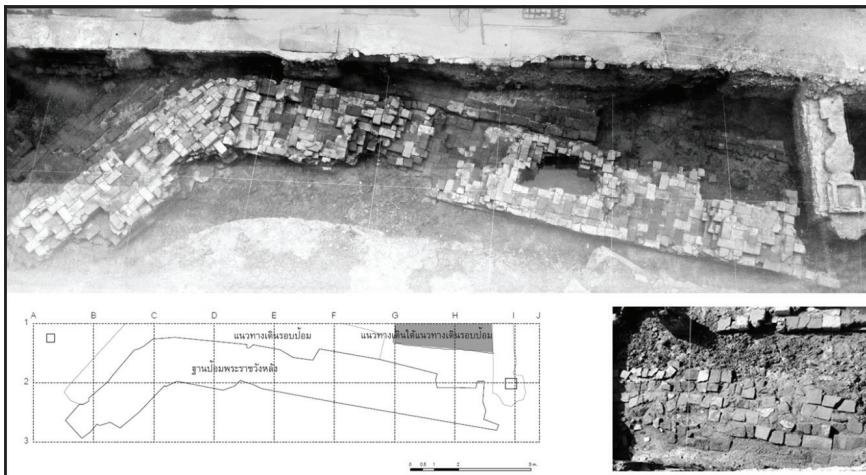
1.) แนวกำแพงป้อมพระราชวังหลังก่อด้วยอิฐ พบเป็นแนวยาว 18 เมตร โดยบริเวณส่วนฐานที่ก่อเป็นกำแพงป้อมพระราชวังหลังพบที่ระดับต่ำกว่าผิวดินปัจจุบัน 1 เมตร มีความกว้างของกำแพงประมาณ 1.9-2 เมตร อิฐที่ใช้ก่อกำแพงมีขนาดเฉลี่ย 17.5 x 34 x 8.5 เซนติเมตร แนวกำแพงมีความสูงประมาณ 2.3 เมตร โดยอิฐที่ใช้ก่อในระดับล่างจะมีขนาดใหญ่กว่าอิฐที่ใช้ก่อในระดับบน

2.) แนวทางเดินรอบตัวป้อมด้านนอก ปูด้วยอิฐ พบที่ระดับความลึกประมาณ 100-110 เซนติเมตร จากพื้นดินปัจจุบัน แนวทางเดินนี้มีความกว้างประมาณ 1-1.20 เมตร อิฐมีขนาดเฉลี่ย 18 x 36 x 12 เซนติเมตร ระเบียบของการก่อและเรียงอิฐมีระบบที่แน่นอน คือ การใช้อิฐเรียงในแนวยาว 2 ก้อน ในแนวขวาง 2 ก้อน เรียงสลับกันไป

นอกจากลักษณะสำคัญ 2 ประการของป้อมพระราชวังหลังที่พบแล้ว ยังพบหลักฐานสำคัญ คือ พบพื้นทางเดินใต้แนวทางเดินรอบป้อมพระราชวังหลัง ซึ่งปรากฏเป็นพื้นทางเดินปูด้วยอิฐ และเป็นคนละบริบทกับป้อมพระราชวังหลัง ซึ่งมีลักษณะก่อสร้างที่แตกต่างจากป้อม ทั้งขนาดของอิฐ และระเบียบวิธีในการก่ออิฐ

พื้นทางเดินใต้ป้อมพระราชวังหลังกับข้อสันนิษฐานทางโบราณคดี

พื้นทางเดินที่ถูกซ่อนทับอยู่ด้านล่างของตัวป้อมและทางเดินรอบป้อมเป็นสิ่งที่สนใจในการศึกษาครั้งนี้ โดยพื้นทางเดินที่พบปูด้วยอิฐ ซึ่งอิฐที่ใช้ก่อมีขนาดเล็กกว่าอิฐก่อที่พบบริเวณอื่นๆ โดย มีขนาดเฉลี่ย 14 x 26 x 4.5 เซนติเมตร พบที่ระดับประมาณ 100-120 เซนติเมตร อิฐส่วนใหญ่มีสภาพแตกหักเป็นครึ่งก้อน แต่ยังสามารถเห็นระบบการเรียงอิฐได้อย่างชัดเจนว่ามีการเรียงด้วยการใช้อิฐด้านยาวสองก้อนสลับกับด้านกว้างสองก้อนเรียงสลับต่อกันไปเป็นจังหวะ (ภาพที่ 3)

ภาพที่ 3. รฐานบางส่วนของป้อมพระราชวังหลังที่ขุดพบ และพื้นทางเดินที่พบใต้ฐานป้อมพระราชวังหลัง ที่ระดับ 105-120 จากผิวดินปัจจุบัน (ล่างขวา)

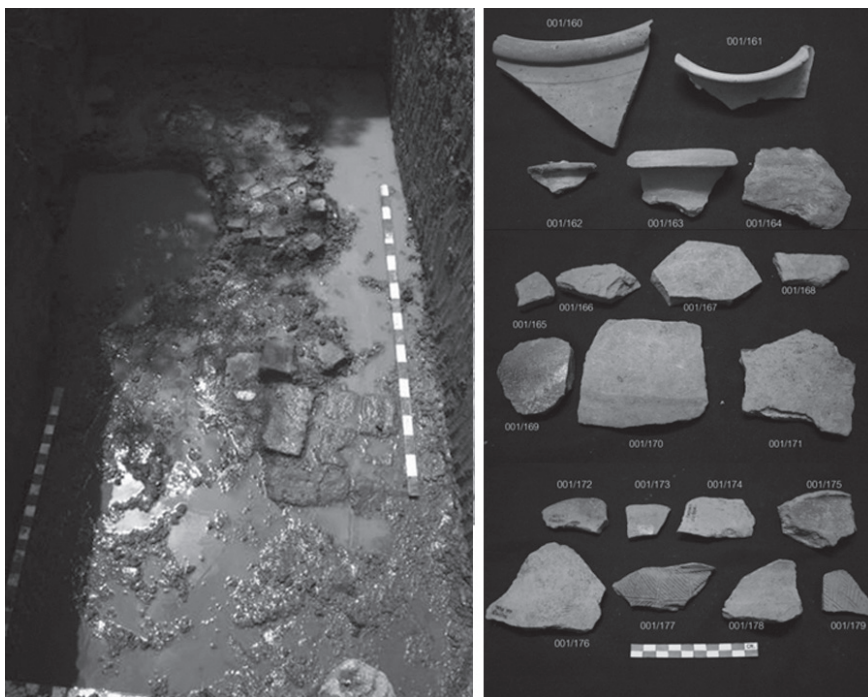
จากร่องรอยหลักฐานที่พบ สันนิษฐานว่าป้อมพระราชวังหลังเป็นป้อมที่สร้างขึ้นมาในสมัยรัชกาลที่ 1 เพราะฉะนั้นพื้นทางเดินที่อยู่ใต้ป้อมพระราชวังหลังนั้นควรมีอายุสมัยอยู่ก่อนการสร้างเสริมป้อมพระราชวังหลังในสมัยรัชกาลที่ 1 หรือมีอายุไม่มากไปกว่าสมัยธนบุรี และมีระดับต่ำกว่าผิวดินปัจจุบัน 100-120 เซนติเมตร จากข้อสันนิษฐานดังกล่าวสามารถสนับสนุนด้วยหลักฐานทางโบราณคดีที่พบจากการขุดค้นทางโบราณคดีในหลุมขุดค้นที่ 9 และ 10 (TP. 9-10)

หลุมขุดค้นที่ 9 (TP. 9)

หลุมขุดค้นที่ 9 (TP. 9) ตั้งอยู่ด้านข้างของอาคารที่ทำการสถานีรถไฟธนบุรี หลุมขุดค้นมีขนาด 2 x 4 เมตร คิดเป็นพื้นที่ 8 ตารางเมตรในแนวระนาบ จากการขุดค้นทางโบราณคดี ได้พบร่องรอยหลักฐานที่สนับสนุนข้อสันนิษฐานดังกล่าว ดังนี้

1.) ร่องรอยของสิ่งก่อสร้างที่ระดับ 140-160 cm.dt. (หรือต่ำกว่าระดับผิวดินปัจจุบัน 100-120 เซนติเมตร)

ร่องรอยของสิ่งก่อสร้างที่พบ คือ พื้นทางเดินปูด้วยอิฐ พบที่ระดับความลึก 140-160 cm.dt. (หรือต่ำกว่าระดับผิวดินปัจจุบัน 100-120 เซนติเมตร) (ภาพที่ 4) อิฐใช้ปูมีขนาดเฉลี่ย 14 x 26 x 4.5 เซนติเมตร พื้นทางเดินที่พบที่หลุมขุดค้นที่ 9 นี้สามารถเทียบเคียงได้กับพื้นทางเดินใต้ป้อมพระราชวังหลัง ซึ่งมีลักษณะการเรียงตัวของอิฐ ขนาดของอิฐ ตลอดจนระดับที่พบที่ใกล้เคียงกัน

ภาพที่ 4. พื้นทางเดินปูด้วยอิฐเรียงตัวเป็นแนวยาวพบในหลุมขุดค้นที่ 9 และโบราณวัตถุที่พบในระดับต่ำกว่าระดับผิวดินปัจจุบัน 100-120 เซนติเมตร

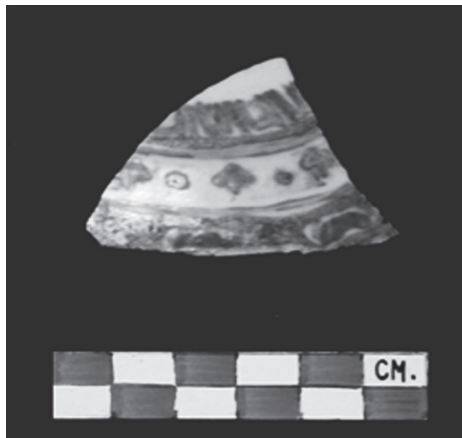
2.) พื้นที่ใช้งานเดิมของพื้นที่บริเวณนี้อยู่ที่ระดับ 140-160 cm.dt. (หรือต่ำกว่าระดับผิวดินปัจจุบัน 100-120 เซนติเมตร)

จากการวิเคราะห์ปริมาณโบราณวัตถุที่พบในแต่ละชั้นดินทางโบราณคดีพบว่า โบราณวัตถุพบตั้งแต่ระดับ 40-100 cm.dt. dt (หรือต่ำกว่าระดับผิวดินปัจจุบัน 0-60 เซนติเมตร) เป็นชั้นรบกวนเนื่องจากยังพบเศษวัตถุสมัยใหม่ปะปนอยู่ในระดับ 100-140 cm.dt. (หรือต่ำกว่าระดับผิวดินปัจจุบัน 60-100 เซนติเมตร) ไม่พบโบราณวัตถุใดๆ และจะพบโบราณวัตถุอีกครั้งหนึ่งในระดับ 140-160 cm.dt (หรือต่ำกว่าระดับผิวดินปัจจุบัน 100-120 เซนติเมตร) ในปริมาณมากที่สุด โดยในระดับนี้มีค่าเฉลี่ยความหนาแน่นของเศษภาชนะดินเผาที่พบต่อพื้นที่ 1 ตารางเมตร มากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับเศษภาชนะที่พบในชั้นดินอื่นๆ โดยมีค่าเฉลี่ยความหนาแน่นของเศษภาชนะดินเผาเนื้อดินแบบพื้นเมืองที่พบ 2.5 ชิ้น ต่อ 1 ตารางเมตร (ตารางที่ 1) และค่าเฉลี่ยความหนาแน่นของเศษภาชนะดินเผาเนื้อแกร่งและเนื้อกระเบื้อง 2 ชิ้น ต่อ 1 ตารางเมตร (ตารางที่ 2) นอกจากนั้นในระดับเดียวกันนี้ ได้พบเศษกระเบื้องมุงหลังคาเป็นปริมาณมากที่สุดด้วย โดยมีค่าเฉลี่ยความหนาแน่นของกระเบื้องมุงหลังคาในระดับนี้เท่ากับ 2.75 ชิ้น ต่อ 1 ตารางเมตร (ตารางที่ 3) โดยค่าเฉลี่ยของปริมาณโบราณวัตถุที่พบทั้งหมดในระดับนี้มีมากกว่าระดับอื่นๆ จากหลักฐานดังกล่าวอาจกล่าวได้ว่าพื้นที่ใช้งานเดิมในอดีตในพื้นที่นี้อยู่ที่ระดับ 140-160 cm.dt. (หรือต่ำกว่าระดับผิวดินปัจจุบัน 100-120 เซนติเมตร) ซึ่งสัมพันธ์กับพื้นที่ทางเดินที่พบอย่างไรก็ตาม น่าเสียดายว่าโบราณวัตถุที่พบส่วนใหญ่มีสภาพแตกหัก ไม่สมบูรณ์ หรือข้อมูลในตัวโบราณวัตถุไม่เพียงพอที่จะนำมาวิเคราะห์เพื่อแสดงความชัดเจนของพื้นที่ได้ร่วมกับหลักฐานอื่นๆ

3.) โบราณวัตถุที่พบที่ระดับ 140-160 cm.dt. (หรือต่ำกว่าระดับผิวดินปัจจุบัน 100-120 เซนติเมตร)

โบราณวัตถุที่พบแบ่งออกเป็นเศษภาชนะดินเผาเนื้อดินแบบพื้นเมืองที่ผลิตในประเทศ (Earthenware) จำนวน 20 ชิ้น และเศษภาชนะดินเผาเนื้อแกร่งและเนื้อกระเบื้อง (Stoneware & Porcelain) จำนวน 16 ชิ้น เศษภาชนะดินเผาที่น่าสนใจและนำมาเป็นหลักฐานในการกำหนดอายุในระดับชั้นดินนี้ คือ เศษเครื่องถ้วยจีนหมายเลข 002/122 เป็นเครื่องถ้วยเขียนลงยาสีแบบที่เรียกว่า เฟินไซ (Fen Cai) มีลักษณะการใช้สีชมพูอมขาว ผสมสีแบบทึบไม่โปร่งแสง เขียนเป็นลายหนูที่ผิวภาชนะ เครื่องถ้วยชนิดนี้ผลิตจากเตาเอกชนของจีนที่เริ่มผลิตออกจำหน่ายในปี พ.ศ. 2263-2268 เป็นต้นมา (Harrisson 1995) ลักษณะของตกแต่งภาชนะและกระบวนลายบนผิวเศษภาชนะนี้มีความเป็นไปได้สูงว่าผลิตในสมัยอยุธยาตอนปลาย และจะไม่เก่า

ไปกว่ารัชกาลของพระเจ้าท้ายสระ (พ.ศ. 2251-2275) (ผลจากการวิเคราะห์โบราณวัตถุ
ของธนพันธุ์ ขจรพันธุ์ สัมภาษณ์ 19 สิงหาคม 2555) (ภาพที่ 5)

ภาพที่ 5. เศษเครื่องถ้วยจีน ตกแต่งด้วยการเขียนลงยาสีแบบเฟินไซ้ (Fen Cai) ในสมัยอยุธยา
ตอนปลาย ที่พบในหลุมขุดค้นที่ 9 ที่ระดับความลึกจากผิวดินปัจจุบัน 100-120 เซนติเมตร

ตารางที่ 1. ตารางวิเคราะห์ชั้นดินทางโบราณคดีกับความหนาแน่นของเศษภาชนะดินเผาเนื้อดินแบบพื้นเมืองที่ผลิตในประเทศ (Earthenware) ที่พบต่อพื้นที่ 1 ตารางเมตร ในระดับชั้นดินต่างๆ ในหลุมขุดค้นที่ 9 (TP. 9)

ลำดับชั้นวัฒนธรรม	ระดับชั้นดิน สมมติ (cm. dt.) (cm.s.)	จำนวนเศษ ภาชนะ / น้ำ หนัก (กรัม)	ความหนาแน่นของ โบราณวัตถุที่พบ / น้ำหนัก (กรัม) ต่อ 1 ตร.ม.	การวิเคราะห์ ชั้นดินทางโบราณคดี
ชั้นที่ 1 ชั้นดินเหนียว ปนทรายถมสีเทา (10YR 7/6)	L1 40-60 (0-20)	3 / 196	0.37	ชั้นดินรบกวน เนื่องจากพบวัตถุสมัยใหม่
ชั้นที่ 2 ชั้นดินเหนียว ถมสีเทาต่ำ (10YR 6/2)	L2 60-80 (20-40)	5 / 225	0.62	ชั้นดินรบกวน เนื่องจากพบวัตถุสมัยใหม่
ชั้นที่ 3 ชั้นดินเหนียว ผสมลูกรัง (7.5YR 5/3)	L3 80-100 (40-60)	0	0	ชั้นดินถม
ชั้นที่ 4 ชั้นดินเหนียว สีเทา (10YR 6/1)	L4 100-120 (60-80)	0	0	ชั้นดินถม
	L5 120-140 (80-100)	0	0	ชั้นดินถม
ชั้นที่ 5 ชั้นดินเหนียว สีเทาอมเหลือง (2.5YR4/1)	L6 140-160 (100-120)	20 / 1314	2.5	ชั้นดินกิจกรรม ของมนุษย์ในอดีต
	L7 160-180 (120-140)	2 / 42	0.25	ชั้นดินกิจกรรม ของมนุษย์ในอดีต
	L8 180-200 (140-160)	0	0	ชั้นทับถมทางธรณีวิทยา

ตารางที่ 2. ตารางวิเคราะห์ชั้นดินทางโบราณคดีกับความหนาแน่นของเศษภาชนะดินเผาเนื้อแกร่งและเนื้อกระเบื้อง (Stoneware & Porcelain) ที่พบต่อพื้นที่ 1 ตารางเมตร ที่ในระดับชั้นดินต่างๆ ในหลุมขุดค้นที่ 9 (TP. 9)

ลำดับชั้นวัฒนธรรม	ระดับชั้นดิน สมมติ (cm.dt.) (cm.s.)	จำนวนเศษ ภาชนะดิน เผา / น้ำหนัก (กรัม)	ความหนาแน่นของ โบราณวัตถุที่พบ / น้ำหนัก (กรัม) ต่อ 1 ตารางเมตร	การวิเคราะห์ ชั้นดินทางโบราณคดี
ชั้นที่ 1 ชั้นดินเหนียว ปนทรายถมสีเทา (10YR 7/6)	L1 40-60 (0-20)	0	0	ชั้นดินรบกวน เนื่องจากพบวัตถุสมัยใหม่
ชั้นที่ 2 ชั้นดินเหนียว ถมสีเทาต่ำ (10YR 6/2)	L2 60-80 (20-40)	3 / 96	0.375	ชั้นดินรบกวน เนื่องจากพบวัตถุสมัยใหม่
ชั้นที่ 3 ชั้นดินเหนียว ผสมดินลูกรัง (7.5YR 5/3)	L3 80-100 (40-60)	2 / 60	0.25	ชั้นดินรบกวน เนื่องจากพบวัตถุสมัยใหม่
ชั้นที่ 4 ชั้นดินเหนียว สีเทา (10YR 6/1)	L4 100-120 (60-80)	0	0	ชั้นดินถม
	L5 120-140 (80-100)	0	0	ชั้นดินถม
ชั้นที่ 5 ชั้นดินเหนียว สีเทาอมเหลือง (2.5YR4/1)	L6 140-160 (100-120)	16 / 338	2	ชั้นดินกิจกรรม ของมนุษย์ในอดีต
	L7 160-180 (120-140)	4 / 17	0.5	ชั้นดินกิจกรรม ของมนุษย์ในอดีต
	L8 180-200 (140-160)	0	0	ชั้นทับถมทางธรณีวิทยา

**ตารางที่ 3. ตารางวิเคราะห์ชั้นดินทางโบราณคดีกับความหนาแน่นของเศษกระเบื้อง
มูลงที่พบ ต่อพื้นที่ 1 ตารางเมตร ที่ในระดับชั้นดินต่างๆ ในหลุมขุดค้น
ที่ 9 (TP. 9)**

ลำดับชั้นวัฒนธรรม	ระดับชั้นดิน สมมติ (cm. dt.) (cm.s.)	จำนวนเศษ กระเบื้องมุง หลังคา/ น้ำหนัก (กรัม)	ความหนาแน่นของ โบราณวัตถุที่พบ / น้ำหนัก (กรัม) ต่อ 1 ตารางเมตร	การวิเคราะห์ ชั้นดินทางโบราณคดี
ชั้นที่ 1 ชั้นดินเหนียว ปนทรายถมสีเทา (10YR 7/6)	L1 40-60 (0-20)	0	0	ชั้นดินรบกวน เนื่องจากพบวัตถุสมัยใหม่
ชั้นที่ 2 ชั้นดินเหนียว ถมสีเทาต่ำ (10YR 6/2)	L2 60-80 (20-40)	1 / 53	0.125	ชั้นดินรบกวน เนื่องจากพบวัตถุสมัยใหม่
ชั้นที่ 3 ชั้นดินเหนียว ผสมดินลูกรัง (7.5YR 5/3)	L3 80-100 (40-60)	22 / 119	0.25	ชั้นดินรบกวน เนื่องจากพบวัตถุสมัยใหม่
ชั้นที่ 4 ชั้นดินเหนียว สีเทา (10YR 6/1)	L4 100-120 (60-80)	0	0	ชั้นดินถม
	L5 120-140 (80-100)	0	0	ชั้นดินถม
ชั้นที่ 5 ชั้นดินเหนียว สีเทาอมเหลือง (2.5YR4/1)	L6 140-160 (100-120)	22 / 562	2.75	ชั้นดินกิจกรรม ของมนุษย์ในอดีต
	L7 160-180 (120-140)	4 / 100	0.5	ชั้นดินกิจกรรม ของมนุษย์ในอดีต
	L8 180-200 (140-160)	0	0	ชั้นทับถมทางธรณีวิทยา

หลุมขุดค้นที่ 10 (TP. 10)

หลุมขุดค้นที่ 10 (TP. 10) ตั้งอยู่ด้านหน้าของอาคารที่ทำการสถานีรถไฟธนบุรี
ใกล้บริเวณชานชาลาเดิม หลุมขุดค้นมีขนาด 2 x 2 เมตร คิดเป็นพื้นที่ 4 ตารางเมตร
จากการขุดค้นทางโบราณคดี ที่สนับสนุนข้อสันนิษฐานดังกล่าว ดังนี้

**1.) ร่องรอยของสิ่งก่อสร้างที่ระดับ 140-160 cm.dt. (หรือต่ำกว่าระดับผิว
ดินปัจจุบัน 100-120 เซนติเมตร)**

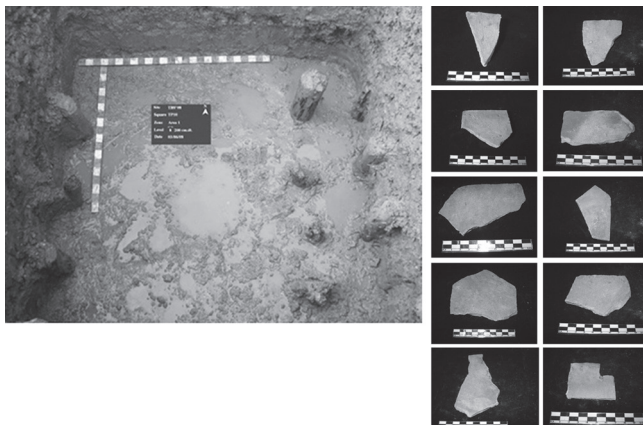
ร่องรอยของสิ่งก่อสร้างที่พบ คือ เข็มไม้ปักเรียงต่อกันเป็นแนว เข็มไม้ไม่เป็น

ส่วนหนึ่งของฐานรากของสิ่งก่อสร้าง เริ่มพบที่ระดับ 160-180 cm.dt (หรือต่ำกว่าผิวดินปัจจุบัน 120-140 เซนติเมตร) (ภาพที่ 6) แสดงว่าเข็มไม้นี้ใช้ปักเพื่อรองรับสิ่งก่อสร้างที่อยู่เหนือที่ระดับ 120 เซนติเมตรขึ้นไป

2.) พื้นใช้งานเดิมของพื้นที่บริเวณน้อยอยู่ที่ระดับ 140-160 cm.dt. (หรือต่ำกว่าระดับผิวดินปัจจุบัน 100-120 เซนติเมตร)

พบโบราณวัตถุเพียงชนิดเดียว คือ เศษกระเบื้องมุงหลังคาดินเผา โดยมีปริมาณมากที่สุดที่ระดับ 140-160 cm.dt (หรือต่ำกว่าผิวดินปัจจุบัน 100-120 เซนติเมตร) โดยมีค่าเฉลี่ยของความหนาแน่นของกระเบื้องมุงหลังคาที่พบเป็น 10.25 ชิ้น ต่อ 1 ตารางเมตร (ตารางที่ 4) ชนิดของเศษกระเบื้องมุงหลังคาที่พบคือ กระเบื้องมุงหลังคาเกล็ดเต่า เพราะฉะนั้นจากปริมาณและชนิดของโบราณวัตถุที่พบเพียงชนิดเดียว คือ กระเบื้องมุงหลังคาเกล็ดเต่า อาจกล่าวได้ว่าบริเวณพื้นที่นี้เคยเป็นพื้นใช้งานเดิมของอาคารเครื่องไม้มุงกระเบื้องเกล็ดเต่าอยู่ เมื่ออาคารผุพัง ชำรุด หรือทิ้งร้างไป กระเบื้องมุงหลังคาจึงตกหรือถูกรื้อออกจึงปรากฏร่องรอยเศษกระเบื้องหลังคาเกล็ดเต่ากระจายอยู่บนพื้นดังที่หลักฐานที่ขุดค้นพบ

จากหลักฐานดังกล่าวแสดงว่าบริเวณหลุมขุดค้นที่ 10 ด้านหน้าของอาคารที่ทำการสถานีรถไฟธนบุรี เคยมีอาคารไม้มุงกระเบื้องเกล็ดเต่า ที่ระดับต่ำกว่าผิวดิน 100-120 เซนติเมตร มาก่อน

ภาพที่ 6. เข็มไม้ปักเป็นแนวเรียงต่อกันที่พบในหลุมขุดค้นที่ 10 และเศษกระเบื้องมุงหลังคาดินเผาเกล็ดเต่าที่พบในระดับต่ำกว่าระดับผิวดินปัจจุบัน 100-120 เซนติเมตร

อภิปรายและสรุปผล

จากการขุดค้นทางโบราณคดีบริเวณพื้นที่สถานีรถไฟธนบุรี สามารถสรุปความสัมพันธ์ของร่องรอยหลักฐานที่ได้จากการขุดค้นทางโบราณคดีป้อมพระราชวังหลัง หลุมขุดค้นที่ 9 (TP. 9) และหลุมขุดค้นที่ 10 (TP. 10) ได้ดังนี้ (ตารางที่ 5)

พื้นที่ทางเดินที่อยู่ใต้ป้อมพระราชวังหลัง มีอายุสมัยอยู่ก่อนการสร้างเสริมป้อมพระราชวังหลังในสมัยรัชกาลที่ 1 และมีระดับต่ำกว่าผิวดินปัจจุบัน 100-120 เซนติเมตร โดยมีระดับสัมพันธ์กับพื้นที่ใช้งานเดิมในหลุมขุดค้นที่ 9 (TP. 9) โดยเคยมีพื้นที่ทางเดินบริเวณนี้ และเคยมีอาคารเครื่องไม้มุงด้วยกระเบื้องเคลือบเผาบริเวณหลุมขุดค้นที่ 10 (TP. 10) ทั้งนี้เศษเครื่องถ้วยจีนลงยาหมายเลข 002/122 ที่พบในหลุมขุดค้นที่ 9 ในระดับเดียวกันนี้ สามารถกำหนดอายุได้ไม่เก่าไปกว่ารัชกาลของพระเจ้าท้ายสระ (พ.ศ. 2251-2275) หรือในสมัยอยุธยาตอนปลาย เพราะฉะนั้น ในระดับพื้นที่ใช้งานในระดับ 100-120 เซนติเมตร ในบริเวณนี้จึงควรเป็นพื้นที่ใช้งานเดิมที่มีอายุอยู่ในสมัยอยุธยาตอนปลายถึงธนบุรี

ขอขอบคุณ

การศึกษานี้ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ได้แก่ โครงการปริญญาเอกกาญจนาภิเษก (คปก.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย East-West Center University of Hawaii at Manoa และคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล และจากอาจารย์ที่ปรึกษาการวิจัย ศาสตราจารย์ ดร.สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์ และรองศาสตราจารย์ ดร.รัศมี ชูทรงเดช

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กรรณิการ์ สุธีรัตนภิรมย์. (2551ก). การศึกษาวิจัยทางโบราณคดีบริเวณพื้นที่
สถานีรถไฟธนบุรี (เดิม) ระยะที่ 1 – การเก็บกู้และการสำรวจทางโบราณคดี.
กรุงเทพฯ: ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร. รายงาน
การวิจัยเสนอต่อคณะแพทยศาสตร์ ศิริราชพยาบาล.
- _____. (2551ข). การศึกษาวิจัยทางโบราณคดีบริเวณพื้นที่สถานีรถไฟ
ธนบุรี (เดิม) ระยะที่ 2 - การขุดค้นทางโบราณคดี. กรุงเทพฯ: ภาควิชา
โบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร. รายงานการวิจัยเสนอต่อ
คณะแพทยศาสตร์ ศิริราชพยาบาล.
- _____. (2555). รายงานการศึกษาและขุดค้นทางโบราณคดีฐานป้อม
พระราชวังหลัง. รายงานการวิจัยเสนอต่อคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล.
กองบัญชาการทหารสูงสุด. (2513). แผนที่กรุงเทพฯ พ.ศ. 2431-2475. กรุงเทพฯ:
กรมแผนที่ทหาร, 2543 (พิมพ์ขึ้นน้อมเกล้าฯ ถวายเนื่องในโอกาสราชพิธีมหา
มงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคม พ.ศ. 2443)
- ธนพันธุ์ ขจรพันธุ์. (2555). การศึกษาวิเคราะห์โบราณวัตถุประเภทเครื่องถ้วย
ที่พบในโครงการศึกษาวิจัยทางโบราณคดีพื้นที่สถานีรถไฟธนบุรี (เดิม).
สัมภาษณ์ 19 สิงหาคม 2555.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2513). ประชุมพงศาวดารภาคที่ 26 เรื่อง
ตำนานวังเก่า. พระนคร: กรมศิลปากร.
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2444). เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวง
นครบาล. ร.5 น18.1ข./125 (มร.5น/217) “เรื่อง ส่วนนิมขายที่ตำบลนาบ้อม
พระราชวังหลัง ถวายหลวงตามพระราชประสงค์” (7-25 พ.ย. 120)

ภาษาอังกฤษ

- Harrison, Barbara V. (1995). **Later ceramics in South-East Asia, sixteenth to
twentieth centuries**. Kuala Lumpur; New York: Oxford University Press.